

Åndens åpne landskap

Nyere bidrag til pneumatologien – i et pastoralt perspektiv

AV OLE CHR. M. KVARME

ole@kvarme.net

Det tales ofte om kirken, sjeldnere om Den hellige ånd. Men før kirken nevnes i tredje trosartikkel, bekjenner vi: Jeg tror på Den hellige ånd. De siste tjue år er Den hellige ånd og Åndens gjerning igjen blitt tema i teologisk debatt. Det skyldes fremveksten av karismatiske og pentekostale bevegelser, men også at Åndens allmenne gjerning er vektlagt i folkelig frigjøring og engasjement for skaperverket. Økumenisk og i nyere misjonsteologi er også Den hellige ånd blitt et sentralt tema. Kan disse bidrag til en fornyet pneumatologi også gi impulser til vår pastorale refleksjon og praksis?

I denne artikkelen søker jeg å hente slike impulser fra tre sentrale bidragsytere til dette arbeid med pneumatologien, og valget er bevisst: Den tyske systematiker *Jürgen Moltmann* har preget den teologiske debatt og vært en sentral aktør i Kirkenes Verdensråd de siste tiår. *Raniero Cantalamessa* er katolikk, tidligere professor i patristikk i Milano, pavens predikant i Vatikanet og en viktig inspirator for karismatisk fornyelse i den katolske kirke. *Kirsteen Kim* er britisk metodist og missiolog med erfaring fra India og Sør-Korea og var én av hovedpersonene bak den store økumeniske misjonskonferansen Edinburgh 2010.

Presentasjonen av disse bidragsyterne vil her ikke være omfattende og vil heller ikke bli underkastet en systematisk-teologisk drøfting. Siktet er mer begrenset. Med utgangspunkt i deres hovedbidrag til nyere pneumatologi vil fokus vil være på det som jeg med et mer ubeskyttet uttrykk kaller *impulser til pastoral reflek-*

sjon. Impulsene ligger altså i det som presenteres fra de nevnte forfattere; refleksjonene er mine egne og primært med tanke på vår norske kontekst.

Tematisk inndeles det følgende i tre:

1. En åpen struktur – et dobbelt perspektiv: Åndens gjerning i kirke og samfunn.
2. Ånden, kirken og karismene.
3. Ånden og åndene, misjonen og religionsmøtet.

I de første to bolkene presenteres parallelt stoff fra Cantalamessa og Moltmann, i den tredje fra Kim. For å lette lesingen er mine refleksjoner over disse impulser samlet og nummerert mot slutten av hver bolke, og de følges opp med noen konkluderende refleksjoner: 4. Ut i Åndens åpne landskap.

En åpen struktur – et dobbelt perspektiv: Åndens gjerning i kirke og samfunn

Raniero Cantalamessas omfattende studie *Come, Creator Spirit!* er ikke systematisk anlagt, men linje for linje mediterer han over middelalderhymnen *Veni Creator Spiritus* med rikt tilfang av bibelsk og patristisk materiale. Cantalamessa står i den augustinske spiritualitets tradisjon, og det er varme og kraft i hans formidling av Åndens gjerning i den kristnes liv, i kirkens fellesskap og i prestens tjeneste, i tilknytning til både sakramentene og Åndens stadig livgivende, helliggjørende og utrustende gjerning.

Mens fokus i katolsk og vestlig forståelse av Den hellige ånd har vært rettet innover (*ad intra*) med vekt på Åndens samvirke med

Kristus og kirken, legger østlig og ortodoks tradisjon mer vekt på det utadrettede (*ad extra*), Åndens gjerning i verden, og er mer kosmologisk. Cantalamessa ønsker å bygge bro til den ortodokse tradisjon og tilrettelegger et *dobbelt perspektiv*: Det frelseshistoriske eller lineære perspektiv er at Ånden som var nærværende i skapelsen, ble åpenbart og nærværende gjennom Jesus Kristus og i kirken. Men det lineære perspektiv må kompletteres med et synkront perspektiv som gir rom for det skapelsesteologiske: Åndens nærvær både i kirken og i verden.²

Med referanse til skapelsesberetningen understreker han: Ånden er det livsrom vi mennesker ånder, puster og beveger oss i. Ånden gir *en åpen struktur* for den kristnes og kirkens forhold til omgivelsene og skaperverket, en 360 graders utvidelse av perspektivet, og han siterer Thomas Aquinas: "All sannhet, uansett hva dens kilde sies å være, kommer fra Den hellige ånd."³ Å påkalle Den hellige ånd innebærer i den troendes liv å gi Gud den hele og fulle frihet i forhold til eget liv, slik Maria gjorde da hun svarte Gud og engelen med en gjenklang av skapelsesberetningens ord: "*La det skje* med meg som du har sagt."⁴

Åndens virke i skaperverket er imidlertid en annen enn dens gjerning til frelse og i kirken og gir basis for et økologisk engasjement. Det innebærer ærefrykt for Guds skapning, glede over det skapte og tilbedelse av Skaperen, men også en erkjennelse av Åndens nærvær i skapningens smerte og sukk etter forløsning. Ånden som Skaper er basis for kristen universalisme og gjør mulig en meningsfull dialog med andre religioner.⁵

I Cantalamessas *Come, Creator Spirit* utfoldes imidlertid i liten grad denne åpne strukturen og dens betydning for kristent liv og kirkens forhold til sine omgivelser.

Om Jürgen Moltmann ikke bruker begrepene "åpen struktur" og "et dobbelt perspektiv" for Åndens gjerning, synes de likevel å være noe av hovedpoenget i hans bok *The Spirit of Life. A Universal Affirmation*⁶. Moltmann skiller også mellom Åndens virke i den kristne menighet og utenfor kirken (*extra muros ecclesiae*), men bryter med den introverte arven fra Augustin

som han mener viderefører noe av gnostisismens fokus på sjelen med forstandens herredømme over naturen og nedvurdering av kroppen. Det trengs et bredere perspektiv, og hans ambisjon er å utvikle en pneumatologi som fornyer troen på Ånden som *Livets Ånd* med alt det innebærer også for det fysiske og allmenne liv.

Moltmann utfolder en slags ny og alternativ ordo salutis og omtaler Åndens gjerning som: *Liberation for life, Justification of life, Rebirth to life, og Sanctification of life*.⁷ I disse uttrykkene høres umiddelbart gjenklangen fra klassisk protestantisk tradisjon og samtidig en betydelig utvidelse av perspektivet.

Når det gjelder *Liberation for life*, bekrefter Moltmann mye av latinamerikansk frigjøringssteologi. Han siterer Gutierrez: "There is only *one* history, which has Christ as its goal," og sier: "The economic, political and cultural liberation of men and women from exploitation, repression and alienation belong just as much to the work of redemption as the forgiveness of sins and hope for eternal life."⁸ Han peker samtidig på at frigjøringen fra slaveriet i Egypt leder til paktens med Gud på Sinai, og at paktforholdet er den praktiske form for liv i frihet. Når Paulus sier: "Til frihet har Kristus frigjort oss,"⁹ innebærer det at den frigjørende tro gir personlig frihet; den frigjørende kjærlighet gir frihet i fellesskap og det frigjørende håp en fremtid med frihet. Disippellivet i Kristi etterfølgelse og den frigjørende Ånd virker sammen.

I sin behandling av *Justification of Life* peker Moltmann på at protestantisk tradisjon har utviklet en tale om synd, forsoning og rettfærdiggjørelse som er abstrakt og ikke ser dem som lider og er offer for urettferdighet, slik Jesus gjorde. Denne tradisjon må kompletteres med en *solidaritetskristologi* og med oppreisning, frihet og rettferdighet for dem som lider og er undertrykt. Men rettfærdiggjørelse er også for overgriperne og undertrykkerne. På korset blir Guds vrede til *compassion*; der bærer hans kjærlighet all urett – for ofrene, overgriperne og for fellesskapets skyld. Oppstandelsen er samtidig begynnelsen på verdens nyskaping, og det krever oppgjør med urettferdige strukturer og engasjement for rettfærdig fellesskap mellom

mennesker: "The hidden presence in world history of the divine justice in God's Spirit 'destablizes', so to speak, human systems of injustice, and sees to it that it cannot last." Og samtidig: "The fellowship of the Holy Spirit is the *divine love* which holds in life even self-destructive communities in order to heal them."¹⁰

Moltmann åpner også for større bredde i forståelsen av helliggjørelsen. *Sanctification of Life* er å gjenopptage livets hellighet og mysteriet i skaperverket, forsakelse av vold og søken etter det livsfremmende. Men utgangspunktet er Guds hellighet og alt han helliger. De helliges samfunn i trobekjennelsen er ikke en samling hellige personer i moralsk forstand, men et fellesskap av tilgitte syndere, forsonede fiender, troende. Helliggjørelse som Guds handling er uttrykk for en relasjon, ikke en tilstand i seg selv. Denne teologiske orientering for helliggjørelsen leder til den antropologiske, til et liv i tråd med Bergprekenen. Det finnes en bevisst helliggjørelse av livet som ligger i den frigjorte vilje, men også en helliggjørelse av det ubevisste liv som ganske enkelt ligger i det å være til.

(1) Det er ikke vanskelig å se hvordan Moltmann *dialektisk* beveger seg mellom det kristelige og det allmenne i Åndens gjerning og utfolder det doble perspektiv hos Cantalamessa. Moltmann forankrer denne dialektikk i en pneumatologisk korsteologi og oppstandelsesteologi. Disippellivet i Kristi etterfølgelse og Åndens gjerning virker sammen. Dermed blir også Åndens allmenne gjerning blant mennesker og i skaperverk tydeligere. I et pastoralt perspektiv tenker jeg at vi i dag trenger dette åpnende perspektiv på Åndens gjerning som "Livets Ånd", i ærefrykt for livet og med troens bekræftelse av den gode livsutfoldelse. Det er i tråd med Paulus ord: "Alt som er sant, alt som er edelt, rett og rent, alt som er verdt å elske og akte, all god gjerning og alt som fortjener ros, legg vinn på det."¹¹

(2) Men om Ånden gjør sin gjerning blant mennesker og i skaperverket utenfor kirken, er det *den samme Ånd* som virker – med *samme retning* og *samme mål* – fullendelsen i Kristus. Hos Cantalamessa understrekes det sterkere at det er kirkens tro på Den hellige ånd og erfaring

av Åndens gjerning som åpner den døptes øyne, ører og sanser for det som skjer i hverdagen, i omgivelser og skaperverk. For oss må det innebære at pneumatologi og kristologi ikke skilles, men holdes sammen,¹² og i et pastoralt perspektiv at erkjennelsen og erfaringen av Åndens gjerning knyttes til Ordets åpenbaring og troen på Jesus Kristus. Det utfordrer oss i forkynnelse, lederskap og menighetsliv til å legge vekt på Åndens nyskapende gjerning og dens veiledende, helliggjørende og utrustende virke i de dømte slik at det *samtidig* åpner sanser og erkjennelse for Åndens allmenne virke blant mennesker og i samfunn, i kultur og skaperverk, hele tiden med et driv mot Kristus og fullendelsen.

(3) Når det gjelder *skaperverket* og økologisk engasjement, opplever jeg imidlertid at det ofte er en noe overflatisk referanse – også hos Moltmann – til både Salme 104,30 med Ånden som skaper liv og fornyer jordens ansikt, og til profeten Joel som Peter siterer i sin pinsepreken, at Gud én dag skal utøse sin Ånd over all skapning.¹³ Salme 104 er en skapelseshymne som inviterer til tilbedelse og lovprisning av Gud. Joel og Peters pinsepreken står derimot i en frelseshistorisk kontekst der poenget er Guds nye gjerning i sitt folk og vitnesbyrdet om Messias. I dette nytestamentlige vitnesbyrd hører det med at Ånden er nærværende i skapelsens sukk etter forløsning "helt til denne dag" og i menighetens bønn om Kristi gjenkomst.¹⁴ Det er denne bibelske dynamikk og sammenhengen mellom menighetens lengsel og skapelsens sukk etter forløsning som i dag må få rom i vårt pastorale, homiletiske og kirkelige engasjement for skaperverket, samtidig som vårt etiske ansvar forankres i tilbedelsen og lovprisningen av himmelens og jordens Skaper.

Etter denne fokus på den åpne struktur og det doble perspektiv på Åndens gjerning hos Cantalamessa og Moltmann vender jeg meg nå til de mer spesifikt ekklesiologiske impulser i deres bidrag.

Ånden, kirken og karismene

Cantalamessa er forankret i katolsk tradisjon i måten Åndens gjerning knyttes til kirken som hierarki og tradisjon og til sakramentene. Ett

eksempel på det er konfirmasjonen med salving som sakramental handling. Denne salving er uttrykk for tilhørigheten til Jesus som Messias (den salvede, Luk 4) og for Åndens utrustende gjerning: "Confirmation is for each one of the faithful what Pentecost was for the Church as a whole, and what the descent of the Spirit was for Jesus when he came up out of the Jordan. It strengthens our baptismal incorporation into Christ and into the Church ... and brings an abundance of the gifts of the Spirit."¹⁵

I dette siste ligger også et *karismatisk* anliggende hos Cantalamessa og et kritisk oppgjør med egen kirkes historie. Nådegavene mistet sin grunnleggende betydning i kirkens historie da det ble lagt mer vekt på kontinuiteten i "et hellig hierarki". Men det kristne fellesskap trenger begge komponenter, både nådegavene og embetet. Åndens gjerning skjer også nedefra, blant legfolkene, og embetet og nådegavene er gjensidig avhengige av og beriker hverandre. I dette henseende bygger Cantalamessa på ett av de viktigste dokumentene fra annet Vatikankonsil som fornyet betydningen av nådegavene i kirkens liv: "He (the Holy Spirit) distributes special graces among the faithful of every rank... These charisms are... perfectly suited to and useful for the needs of the Church."¹⁶ Men Cantalamessa ønsker å rykke nådegavene fra periferien og inn i sentrum av kirkens liv igjen.

Om begrepet nådegave har en mangfoldig bruk i Det nye testamente, fokuserer Cantalamessa på to elementer: De gis til gagn for menighetens fellesskap og tjeneste for andre¹⁷, og de gis til én eller flere i særdeleshet. En nådegave er noe mer enn et naturlig talent og noe annet enn Åndens frukt som er resultat av Åndens helliggjørende nåde. Nådegavenes mangfold er ikke begrenset, men skal utøves i lydighet, med ydmykhet og kjærlighet.¹⁸ Han skriver positivt om både tungetale og helbredelse og spør om den diakonale institusjonalisering av kristen omsorg har gjort at vi har mistet noe i menighetenes liv. Den hellige ånd er "verten i herberget som den gode samaritan Jesus Kristus har overlatt en såret menneskehet og bedt ham ta vare på den".¹⁹

I sin behandling av *the Charismatic Powers of Life* har Moltmann igjen et utvidet og mer all-

ment perspektiv. Ethvert liv er spesifikt og unikt, og hvert menneske er utrustet med gaver enten man er mann eller kvinne, ung eller gammel, handikappet eller ikke, lys eller mørkhudet. Nådegavene stilles inn i et helhetlig perspektiv på livet, ikke bare det "indre sjelsliv", men det legemlige og sosiale. Hvert liv og hele livet er av nåde, og enhver kristen er karismatiker på sitt vis. Moltmann taler om *the everyday charismata of lived life* og har et eget kapittel om *the charisma of the handicapped life*.²⁰

Moltmann fokuserer her også på *nådens invasjon* i Kristus og ved Den hellige Ånds gjerning. Denne *invasjon* gir seg blant annet uttrykk gjennom *de særskilte* nådegavene slik de nevnes i de paulinske brevene – kerygmatiske, diakonale og kybernetiske, også tungetale og helbredelse. Men han spør også hvor dagens "karismatikere" er i hverdagens liv, i engasjement for fred, frigjøring og skaperverk. Moltmann er opptatt av at vi ikke må miste evnen til å la oss overraske av Gud. Fordi vi selv er så redde for å feile, lukker vi oss inne i oss selv i stedet for å åpne oss for livets og Guds muligheter. Nådens gaver er også uttrykk for kristen enhet og kristent mangfold: enhet forankret i kjærlighet og et mangfold som gir frihet.

For Moltmann handler *Den hellige Ånds samfunn* eller fellesskap²¹ om gjensidighet, det åpner oss for hverandre og lar andre ta del i ens eget liv. Det gjelder ikke bare personer som er like, men forskjellige. Det er nettopp tilfellet i forholdet mellom Faderen, Sønnen og Ånden, tre forskjellige personer. Åndens samfunn må forstås trinitarisk som en *community of persons* og ikke unitarisk som en *community of essence*. Det åpner for et mangfold av karismer, for kjærlighetens enhet og gavenes mangfold. Og fordi Ånden er Skaper, innebærer det også et fellesskap med naturen og jordens økosystemer underveis til nyskapsen av himmel og jord.

Det særskilte ved den kristne kirke er ikke så mye fellesskapets karakter som sosial rollemodell, *exemplum*, men erfaringen av samfunnet med Kristus og Åndens frigjørende kraft – som *sacramentum*. Som kristne må vi derfor være åpne for Åndens virke utenfor kirken som institusjon (*extra muros ecclesiae*) og bekrefte og samarbeide med grupper som fremmer livets

gode krefter. Moltmanns visjon er: "If Christianity in the world is to be aware of what it is, we must give up the pastoral church for taking care of people and call to life a Christian *community church*."²² I dette fellesskap er det frihet, troskap og et vennskap som ikke bare vender seg innover, men utover. "In the long run, the future of the world will belong to *open friendship*."²³

(1) Jeg oppfatter Cantalamessas oppgjør med et institusjonelt fokus i katolsk pneumatologi og ønsket å få *legfolkets og nådegavens betydning* inn i sentrum for kirkens liv som relevant også i vår kontekst. Om vi har sett tegn til en fornyelse av nådegavetenkningen også i vår kirke, har det likevel i senere år vært et fokus på det institusjonelle og politiske element i styring av kirken i arbeid med både demokratiereformen og en ny kirkeordning. Nå er styringsoppgaven også med i de paulinske listene over nådegavene, og slik må vi forstå dem. Men skal dette demokratiske element ha mening i en evangelisk kirke, forutsetter det en forkynnelse og praksis som tar på alvor Åndens helliggjørende og utrustende gjerning med rom for nådens gaver til de døpte for deres liv og tjeneste i menighet og lokalsamfunn.

(2) Moltmann er også åpen i forhold til den karismatiske og pentekostale fornyelse i synet på *nådegavene*. Hans tilnærming overlapper samtidig med klassisk luthersk forståelse av *det borgerlige kall*, men går lenger enn denne i sin allmenne betoning av Åndens utrustning, nådens allmenne gaver og de særskilte gaver til den kristne menighet. Med tanke på den mangfoldige begrepsbruken i Det nye testamente (*charis, charismata*) tenker jeg at det her ikke er et "enten eller", men at vi må holde dette sammen i våre menigheter – at det som er gitt av Ånden, driver mot Kristus.

(3) Moltmann taler også om Åndens nærvær i frigjøringsbevegelser og i økologisk engasjement. Mens den karismatiske fornyelse ofte har sin fokus vendt *innover* mot kirkens liv, selv om de også ser tegn og undere som vitnesbyrd utad, er engasjementet for frigjøring, sosial rettferdighet og skaperverk tydeligere *utadrettet*. I våre sammenhenger ytrer disse holdninger og bevegelser seg som regel i forskjellige rom, i

menighetens kontekst og i det politiske rom. Det er en grunnleggende forskjell på hvordan Ånden virker og driver mot Kristus og forløsningen gjennom den kristne menighet og i skapelsens orden. Samtidig ligger det en forbindelse mellom de to under gjennløsnings og håpets perspektiv. Nettopp samvirket mellom Kristus og Ånden i kirken og verden begrunner kirkens samfunnsengasjement som kirke, og det burde samtidig bidra til gjensidig raushet mellom forskjellige strømninger i vår kirke, til *Åndens enhet* både i vår kirke og i forhold til medkristne i andre kirker.

(4) Moltmann gjør seg til talsmann for en bevegelse bort fra *"the pastoral church for taking care of people"* og til en *"Christian community church"*. Igjen må jeg spørre: Trenger det her å være en motsetning? Handler ikke prestens lederrolle også om å forkynne frem og gi rom for nådens gaver og Åndens helliggjørende og utrustende gjerning i menigheten? Er det ikke også prestens ansvar – ikke alene, men sammen med menigheten og i bevissthet om Åndens gjerning – å bidra til *open friendship* i samvirke med personer og grupper i lokalsamfunnet?

Ånden og åndene, misjonen og religionsmøtet

Med sine to bøker *Joining in with the Spirit. Connecting World Church and Local Mission*²⁴, og *The Holy Spirit in the World. A Global Conversation*²⁵ tar Kirsteen Kim oss inn i et annerledes landskap. Med erfaring fra Sør-Korea og India tar hun i større grad hensyn til kirkens vekst i det globale sør og øst og skriver med tanke på de nye kirkenes erfaring av Ånden og "åndene". Pneumatologien settes her inn i en bredere kontekst og forankres i bibelsk materiale om andre ånder, både gode og onde, og om makter, myndigheter og ondskapens åndehær i himmelrommet.²⁶

Evangeliets uttrykk i alle kulturer begynner med "discernment" – med å skjelne Ånden eller oppdage hvor og hvordan Ånden arbeider ut fra bibelske kriterier. Dette er en særskilt utfordring når Bibelens ord "ånd" (*ruach* og *pneuma*) skal oversettes til andre språk og en skal forholde seg til Ånden og åndene i andre kulturer. Her nøyer jeg meg med å referere noe av Kims diskusjon

av den indiske kontekst som på mange måter har vært en modell for religiøs sameksistens og dialog.²⁷

Kim drøfter blant annet bidragene fra den protestantiske teologen *Stanley Samartha* og jesuittpresten *Samuel Rayan* til nyere religions-teologi og pneumatologi. *Samartha* knytter an til klassisk hinduistisk tradisjon med sjelens eller åndens (*atman*) søken etter fellesskap og enhet med Gud (*Brahman*), den universelle Ånd. Han ser Den hellige Ånds nærvær i det som kan holde indisk kultur og samfunn sammen og i viljen til dialog. *Samuel Rayan* derimot bygger på de "mindre tradisjoner" blant de fattige og ser Åndens nærvær i "deres kamp for daglig ris, deres hengivenhet til sine barn, i gjensidige kjærlighet, i deres enkle bønner og tillit til Gud, og i det ansvar de tar for nye generasjoner."²⁸ Begge hevder at Kristus ikke uttømmer "Guds mysterium", og at Åndens uforutsigbarhet må innebære åpenhet for dens gjerning utenfor tradisjonelle religiøse fellesskap.

Denne forståelse av Åndens gjerning i det religiøse landskap i India har også ekklesiologiske implikasjoner for både *Samartha* og *Rayan*. I den indiske hindukontekst er dåp og overgang til annen religion like mye en politisk som religiøs handling, og de definerer derfor kirken som "et fellesskap ledet av Ånden" og ikke sakramentalt. Når det så gjelder dem som responderer på evangeliet og forenes med Kristus i Ånden, søker *Samartha* å relatere til dem som den "udøpte *koinonia*" blant hinduene, mens *Rayan* ønsker å utvikle basismenigheter som autentiske uttrykk for indisk spiritualitet.

Kim er kritisk til en slik pneumatologi og religionsteologi fordi det arbeides her ut fra en kosmologi som blir panteistisk og monistisk, med vekt på den ene Universelle Ånd, og trenigheten blir en nest siste og ikke endelig beskrivelse av Gud. Dernest henviser hun til de kristne som er kasteløse, *dalit*, for hvem en tilnærming til hinduismen uten avvisning av kastesystemet er i strid med evangeliet. Endelig påpeker hun at ingen av de nevnte teologer med sine bidrag til pneumatologien drøfter de siste tiårs fremvekst av pentekostale og karismatiske bevegelser i India. For Kim er det viktig at en forståelse av Åndens gjerning i andre religioner

og kulturer må forankres i det grunnleggende samvirke mellom Kristus og Den hellige Ånd.

Om kirkens kontekst i Europa er annerledes, utgjør det religiøse og sosiale mangfold også for oss en utfordring i møtet med mennesker av annen tro og i fellesskapet i den kristne menighet. På de britiske øyer har særlig den anglikanske kirke utviklet et initiativ som går under navnet *Fresh Expressions* eller også *Mission-Shaped Church*. Noe av utgangspunktet for dette initiativet er ønsket om å plante menigheter i sosiale nettverk fremfor innen geografiske områder, en trend i menighetsutvikling som også har gjort seg gjeldende noen steder i vårt land.

Selv om initiativet *Fresh Expressions* tar avstand fra forbrukersamfunnets mentalitet, peker Kim på at ønsket flere steder og like fullt er at kirken må "reshape itself around worshippers as consumers".²⁹ Det å etablere nettverkskirker på dette viset er en antropologisk tilnærming som lar samtidens kulturelle former bestemme kirkens og det kristne fellesskaps vesen uten å vurdere om disse former uttrykker Kristi Ånd: "As well as 'mission-shaped church', we are in need of 'spirit-shaped mission'... Mission is not only about changing the church, but about changing society."³⁰

Jeg har her referert Kims kritiske analyse av trender i India og på de britiske øyer. Men hun understreker også det åpne perspektiv i Åndens gjerning: "Biblically, the sovereign Spirit of God cannot be reduced to the power of the human spirit or the power within the Christian community; the Spirit is free and abroad in the whole creation. It is for human beings to discern the Spirit and submit to the Spirit's power."³¹ Hennes særskilte fortjeneste og bidrag til nyere pneumatologi ligger i denne fokus på "discernment" – å skjelne Ånden og åndene i møte med andre religioner og i menighetens liv. Hun trekker frem fire bibelske kriterier, hvert av dem med et positivt og et kritisk element:³²

1. Ekklesiologisk: Bekjennelsen av Jesus Kristus som Herre, muliggjort ved Den hellige Ånd. Men det er Ånden som definerer kirken og den kristne, og ikke alle som sier "Herre, Herre" er nødvendigvis ledet og fylt av Ånden.
2. Etisk: Nærværet av Åndens frukt – kjærlighet, glede,

fred, overbærenhet, vennlighet med mer. Om et moralsk liv og gode gjerninger representerer et gode i seg selv, er det ikke uten videre et tegn på et liv i Ånden. Åndens frukt handler om noe mer.

3. Karismatisk: Utøvelse av nådegavene som Paulus omtaler i sine brev. Men å praktisere disse gavene uten kjærlighet (1 Kor 13) er ikke tegn på Åndens nærvær.
4. Frigjøring: Å leve på de fattiges side og sammen med dem. Men også virke for frigjøring for fattige må skje med kjærlighet til motstanderne.

Kim understreker at disse kriterier kun er indikatorer. "Discernment cannot be reduced to applying criteria and following procedures: it is ... the result of 'living in the Spirit' in relationship with Jesus Christ."³³ Det innebærer tillit til intuitiv fornemmelse av Åndens gjerning i skaperverket, i samtidsbevegelser og forskjellige spiritualiteter. Den kristne menighet og misjonen er alltid underveis og i endring, i troskap mot Kristus. Men Kim anfører også et femte og avgjørende kriterium: *forsoning*.

Forsoning er ikke bare misjonens vei, men også dens mål³⁴. Forsoning har som tema i noen grad tatt over for frigjøring i samtalene i Kirkenes Verdensråd og andre fora, kanskje fordi behovet for åndelig og sosial forsoning er blitt påtrengende etter det mest voldelige århundre i historien³⁵. Forsoningen er det store tema hos Paulus, den kristne menighet er kalt til forsoningens tjeneste, og historiens og skaperverkets mål er å få del i den forsoning som Kristus brakte.³⁶ Med parallelliteten i paulinsk språkbruk med både "i Kristus" og "i Ånden" skriver Kim om en forsoningens pneumatologi, og at Kristus og Ånden samvirker mot forsoningens fullendelse.

(1) Med denne større horisont og vekt på "discernment" bidrar Kirsteen Kim til at den *åpne struktur* i Åndens gjerning får en tydeligere retning. Det skyldes ikke minst at hun rykker *forsoningen* inn i sentrum for samvirket mellom Kristus og Ånden. I dette perspektiv holdes frelsens og skapelsens horisont sammen. Dermed tydeliggjøres også sammenhengen mellom kirke, samfunn og skaperverk og kirkens oppdrag i verden. I dette anliggende ligger det en tilknytning til vår ordinasjonsliturgi som taler om *forsoningens tjeneste*³⁷. Men det er ikke bare en tjeneste som vender seg "inover" mot menighetens dømte lemmer, men "utover" i lokalmiljø og samfunn, og Ånden utrunder oss ikke bare til å gå ut i denne tjenesten, Ånden er allerede der

vi kommer med sin gjerning, og vi skal få gå inn i den.

(2) Forsoningen som innhold og mål i Åndens virke sammen med Kristus gir dermed også retning for den innsikt eller dømmekraft – *discernment* – som Kim retter søkelyset mot. Denne dømmekraften kan være en særskilt nådegave; den kreves av kristne ledere på alle nivå og er samtidig en gave som gis enhver kristen. Gjennom forkynnelse, veiledning og i alt sitt virke er det prestens oppgave selv å oppøve denne dømmekraft og samtidig bidra til at den utvikles og modnes blant menighetens lemmer. Det er i tråd med Paulus' bønn for menigheten i Filippi om at "deres kjærlighet må bli mer og mer rik på innsikt og dømmekraft."³⁸ Det gjelder altså ikke bare i en missiologisk kontekst i møte med andre religioner og nye kulturer, men like meget i vår egen kontekst.

(3) Om Kims primære anliggende er Åndens gjerning i møte med andre religioner og mennesker av annen tro, fører dette samtidig inn i kjernen av paulinsk antropologi: konflikten mellom menneskets onde natur som bærer døden i seg, og Åndens virke som gir liv. Det sies av og til, og med rette, at "åndskampen" ikke bare skjer i møte med krefter utenfor kirkens rom, men i det enkelte menneskes liv. Mitt poeng i et pastoralt perspektiv er at det er en innebygget *sammenheng i det å utvikle den åndelige dømmekraft* i eget liv og i møte med ens omgivelser, og det innebærer ydmykhet på egne vegne så vel som frimodighet til å se, sette ord på og gå inn i Åndens livgivende gjerning og samvirke med Kristus.

(4) Religiøs pluralisme og *møtet med andre religioner* er i dag også kommet til vårt samfunn. Enhver som har vært involvert i religionsdialog, uansett på hvilket plan, har erfart hvor vanskelig denne samtalen kan være. For oss som prester og kristne krever det vilje til å lytte til den andre og til endring for egen del, og det kreves vilje til åpenhet og ærlig tale. Med tanke på vårt pastorale ansvar innebærer det at vi både hos oss selv og i våre menigheter oppøver varhet for det som rører seg både i oss og i dem vi samtaler med, i visshet om samvirket mellom Ånden og Kristus i denne samtalen. Det å skjelne Åndens nærvær i dette møtet skal også gi frimodighet til

et sant og troverdig kristent vitnesbyrd i ord og gjerning.

(5) Det missiologiske spørsmål om Åndens gjerning i andre religioner handler også om det fenomen som enkelte betegner som *anonyme kristne*, eller "Nikodemus-kristne", et fenomen som kan bli en pastoral utfordring også i vår kontekst: hinduer og muslimer, jøder og andre som lever med et personlig forhold til Jesus som frelser og Herre; noen døpes, andre ikke, men de forblir i sin sosiale og religiøse sammenheng. Her tenker jeg som teolog og ut fra erfaring at denne situasjon både krever en reflektert og tydelig ekklesiologi, og at den må møtes med pastoral visdom og omsorg i respekt for deres valg og med troens undring.

Ut i Åndens åpne landskap

Verken Cantalamessa, Moltmann eller Kim er pastoralteologer i faglig forstand, men dialog på tvers av disiplinene kan gi nye impulser. Med det som her er presentert, har det vært et ønske å vise hvordan impulsene fra *Cantalamessa* og *Moltmann* utfyller hverandre og bidrar til å åpne det doble perspektiv på Åndens virke i kirken og i verden og gir dermed også en dypere forståelse av Åndens nyskapende og utrustende gjerning i menigheten og i de døptes liv. Med sitt missiologiske utgangspunkt setter *Kirsten Kim* Åndens gjerning i skarper relieff og forholder seg til en kontekst som i sterkere grad er preget av religiøst mangfold, noe som etter hvert også er vår kontekst.

Oppsummerende skal nå *impulsene* fra disse tre samles i noen hovedpunkter med tanke på prestatetjenesten – vårt forkynneroppdrag og ledelsesansvar, men også menighetens misjon, diakoni og samfunnsengasjement. De kommentarer og refleksjoner som er gitt underveis, videreføres her med noen ytterligere bibelske referanser og presenteres som fragmenter til en større mosaikk i vår pastorale refleksjon om Åndens betydning og gjerning.

Ikke i egen kraft

Det var Ånden som skapte og skaper det fellesskap som er den kristne kirke – enten vi tar utgangspunkt i påskens fortelling om Jesus som pustet på disiplene og sa: "Ta imot Den hellige

ånd," eller pinsedagens under.³⁹ Det er fundamentalt i vår dåpsliturgi og nattverdsliturgi, i ordinasjonsliturgien og i *Confessio Augustanas* artikkel 5 om den kirkelige tjeneste at vi ikke lever våre liv som døpte og utøver vår tjeneste i egen kraft, men ved Åndens livgivende og frelsende, helliggjørende og utrustende gjerning.⁴⁰ Det alene skulle gi oss grunn til en frimodig og tydeligere tale om Ånden og Åndens gjerning.

En åpen struktur

Men det er en fare for at vår fokus på Åndens nærvær og gjerning blir for indirekkelig. I skapelsesberetningen er Ånden med, og den nikenske trosbekjennelse sier at Den hellige Ånd er "Herre og livgiver, ... og æres og tilbes sammen med Faderen og Sønnen." Mon tro om vi ikke trenger en ny erkjennelse av den åpen struktur og det doble perspektiv: at Den hellige Ånd også er nærværende og gjør sin gjerning i menneskers liv og i skaperverket, og at Ånden samvirker med Kristus med forsoningens fullendelse som mål. Det skal åpne våre øyne og gi frimodighet i møtet med livets mangfold og i pastoralt henseende hjelpe oss til å sette ord på livets gave og utfoldelse. Det skal også gi menighetens frimodighet til samvirke med grupper og personer som fremmer livet og kulturen i lokalsamfunnet, er opptatt av miljø og skaperverk og tar ansvar for fattige og fremmede, enslige og syke.

Sammenhengen i det doble perspektiv

Det er samtidig viktig å holde fast på sammenhengen i dette doble perspektiv på Åndens gjerning i kirken og i verden. Det er den samme Ånd som er nærværende og gjør sin gjerning, og vi lever ikke våre liv og med vår tro i atskilte sfærer selv om konteksten varierer. Åndens gjerning i skapelsen er gjenløsningens begynnelse, gjenløsningen i Kristus er skapelsens fullendelse, og det er Ånden med sitt vitnesbyrd om Kristus som holder skapelse og gjenløsning sammen. Dette innebærer for oss at det er en pastoral oppgave i forkynnelse og veiledning å sette ord på både forskjellen og sammenhengen. Da handler det ikke minst om at Ånden alltid er nærværende med sin gjerning i det som ligger

foran oss i våre liv og i menighetens tjeneste. I sitt samvirke med Kristus går ikke Ånden bare med; Ånden er der på forhånd og vil med sitt nærvær la oss gå inn i det han har på gang i våre omgivelser – med vår gjerning og vårt vitnesbyrd.

Nådens invasjon – kirke nedenfra

Med dette perspektiv har vi i vår pastorale tjeneste også grunn til en fornyet betoning så vel av det Moltmann kaller *the charismata of everyday life*, som av *nådens invasjon* gjennom de særskilte nådegaver. Hos oss har forankringen i klassisk luthersk tradisjon og den noe ensidige fokus på de særskilte nådegaver i nyere karismatiske og pentekostale bevegelser gjort at mange er blitt tilbakeholdende i dette hen-seende i forkynnelse og veiledning. Men det er nettopp i en nådegavekontekst og med tanke på hverdagens liv og menighetens oppbygging at Paulus taler om vårt pastorale oppdrag, slik det er med i vår ordinasjonsliturgi: "... for å utruste de hellige slik at de kan utføre sin tjeneste (gresk: *ergon diakonias*), og Kristi legeme kan bygges opp."⁴¹ Det er også slik den kristne menighet bygges nedenfra, ved Åndens utrustning og gaver til de døpte.

Innsikt og dømmekraft

En ny bevissthet og tale om Ånden utfordrer oss også til fokus på den innsikt og dømmekraft som vet å skjelne Ånden og åndene. Det gjelder i det paulinske perspektivet på konflikten mellom syndens og Åndens lov i våre liv eller kampen med "ondskapens åndehær i himmelrommet".⁴² Det gjelder også erkjennelse av Åndens livgivende gjerning blant mennesker, i kultur og samfunnsliv. Men det er sammenheng i oppøvelsen av denne innsikt, mellom personlig erkjennelse av det som skjer i eget liv med takk og glede, men også kritisk oppgjør og bekjennelse, og samtidig erkjennelse av Åndens allmenne virke i menneskers liv – i kultur, samfunn og folkelige bevegelser, enten det gjelder frigjøring for undertrykte, økologisk engasjement eller ansvar for fattige og fremmede.⁴³ Det innebærer også at oppøvelse av denne dømmekraft må skje på flere plan: både i det personlige bønnens rom, i menigheten og i samvirke med

andre i samfunnets pulserende liv.

Kristen enhet

Åndens gjerning handler også om kristen enhet.⁴⁴ Med referanse til pinsedagens under i Jerusalem tales det ofte om det naturlige og nødvendige mangfold og om enhet i mangfoldet. Dette er en utfordring for oss, ikke bare i forhold til andre kirkesamfunn, men innad i vår kirke. Langsomt ledet Ånden den første kristne menighet ut i et videre landskap med rom for både jøder og grekere, med rom for nådens mange gaver og med forskjeller mellom Jerusalem og Antiokia, Korint og Roma. Men noe bandt dem sammen i tro og i adferd: De "var ett i hjerte og sinn". Forankringen og blikkretningen var den samme, festet på forsoningens Herre og forsoningens fullendelse i Kristus ved Ånden.⁴⁵ Burde ikke det også skape en tydeligere enhet hos oss, ikke bare i passiv aksept av kirkelig mangfold, men i større raushet i forhold til den forskjellige utrustning Ånden gir til personer og fellesskap i vår kirke, og med vilje til å stå sammen i felles forankring og blikkretning for vår tro?

Møtet med andre religioner

I dag er det endelig en utfordring for oss å ta på alvor det doble perspektiv på Åndens gjerning i møte med andre religioner og mennesker og grupper fra andre kulturer. Vår nye kulturelle og religiøse kontekst er en utfordring til pastoralt lederskap, forkynnelse og veiledning. Hva betyr det for oss, våre menigheter og kirkens misjonsoppdrag at folkevandringen i nyere tid har brakt dem inn i våre nabolag? Også blant dem er Ånden nærværende og gjør sin gjerning, ikke atskilt fra, men i samvirke med Kristus, og vi skal få gå inn i denne gjerning.⁴⁶ I mange tilfeller vil det handle om diakonal omsorg for innvandrere og asylsøkere. I alle tilfeller handler det om å møte dem med respekt, vennskap og kristent vitnesbyrd i ord og gjerning, og med varhet for hva Ånden gjør med både oss og dem i dette møtet.⁴⁷

I forsoningens åpne landskap

Endelig og grunnleggende står Åndens gjerning i forsoningens tjeneste.⁴⁸ Ja, om Åndens gjer-

ning som skaper og livgiver er annerledes enn Kristi gjerning, samvirker Ånden med Kristus mot skapelsens og forsoningens fullendelse. Det er også denne gjerning og tjeneste vi utrustes til og får gå inn i som prester, ikke atskilt fra menigheten, men sammen med menigheten, ikke atskilt fra omgivelsene rundt oss, men i møte og samspill med de mennesker og det samfunn som omgir oss.

Når "forsoningens tjeneste" avslutter denne oppsummering, er det fordi "forsoning" også innebærer realisme med tanke på en stadig vandring i konfliktfylt landskap, i kamp med andre krefter både i egne liv og omgivelser. Åndens gjerning i kirken og verden skal føre oss ut i et åpent landskap der Åndens gaver og frukt venter oss: "Kjærlighet, glede, fred, overbærenhet, vennlighet, godhet, trofasthet, tålsomhet og selvbeherskelse."⁴⁹ Vi skal få gå ut i liv og tjeneste med senkede skuldre og samtidig med skjerpet oppmerksomhet: Senkede skuldre i visshet om at det hele tiden er Ånden som er virksom og gjør sin gjerning, og skjerpet oppmerksomhet for den Åndens gjerning vi skal gå inn i. Det forutsetter forankring og forventning i bønn og tilbedelse med ærefrykt for det liv Ånden skaper og former, og det skal gi oss ro i vårt nærvær og årvåkenhet i våre relasjoner. Og vi får be med David: "Herre, du sender din Ånd, og det skapes liv, du fornyer jordens ansikt... Din gode ånd skal lede meg ut i åpent slette-land"⁵⁰.

Noter

- 1 Meditations on the Veni Creator, Collegeville, Minnesota: Liturgical Press 2003/2008 (her: CCS). Jfr. også hans *The Mystery of Pentecost*, Collegeville, Minnesota: Liturgical Press 2001, og *Sober Intoxication of the Spirit. Filled with the Fullness of God*, Cincinnati: Servant Books 2005.
- 2 Cantalamessa CCS ss 29ff.
- 3 Cantalamessa CCS s 31.
- 4 Luk 2,38; med ekvivalenten i 1 Mos 1,3ff: "Det bli..."
- 5 Cantalamessa CCS ss 32ff.
- 6 Minneapolis: Fortress Press 1992/2001 (her: SL). Med denne boken fornyer og utvider Moltmann det han tidligere har skrevet til samme tema, bl.a. *The Church in the Power of the Spirit: a contribution to Messianic Ecclesiology*, London: SCM Press 1977; *God in Creation: an Ecological Doctrine of Creation*, London: SCM Press 1985.
- 7 Dette utgjør den andre og lengste bolken i Moltmanns bok, ss 83–213.
- 8 Moltmann SL, s 112.
- 9 Gal. 5,1.
- 10 Moltmann SL, s 142f.

- 11 Fil 4,8.
- 12 "Linking christology and pneumatology avoids exclusive christo-centrism in our understanding of the person and work of Christ, neither neglecting the creative activity of the Spirit in creation, mission and redemption, nor emphasizing a false autonomy of the Spirit that displaces Christology and the Trinity." I artikkelen "Foundations for Mission" i *Witnessing to Christ Today*. Edinburgh 2010 Series, Vol. II, ed. D. Balia & K. Kim, Oxford: Regnum Books International 2010.
- 13 Grunntekstens *kål-basar* i Joel 3,1, og *pasan sarka* i App 2,17. Jfr. Moltmann SL, ss 56, 212, 239. Engelske oversettelser har her gjerne "all flesh", den norske oversettelse "alle mennesker".
- 14 Ap 22,17 og Rom 8,22–23.
- 15 Cantalamessa CCS, s 161; han siterer her fra den katolske kirkes voksenkatekisme, *La verita vi farà liberi*, Libreria Editrice Vaticana 1995, 324.
- 16 Lumen Gentium, Dogmatic Constitution of the Church 12; sitert fra *The Documents of Vatican II*, Strathfield: St Pauls Publications, 2009, p 27 (Cantalamessa CSC s. 181). Jfr. også dokumentet "On the Apostolate of the Laity", bl.a. i kap 30, I nevnte *Documents*, s 307.
- 17 1 Kor 12,7 og overgangen til 1 Kor 13; 1 Pet 4,10.
- 18 Særlig Rom 12 og 1 Kor 12–13. Jfr. også åndsgavene til Messias i Jes 11,2–3.
- 19 Cantalamessa CCS, s 282, med referanse til Ireneus, *Against the Heresies*, III.17.3.
- 20 Moltmann SL ss 192–3.
- 21 2 Kor 13,13; jfr. Moltmann SL ss 217–267.
- 22 Moltmann SL, s 235.
- 23 Moltmann SL, s 257.
- 24 London: Epworth 2009 (her: JS).
- 25 New York: Orbis Books 2007/London: SPCK 2007 (HSW).
- 26 Det siste med særlig referanse til Ef 6,12; Kol 2,15; 2 Kor 10,4–6.
- 27 Kim HSW ss 67–102; JS ss 145ff.
- 28 Kim HSW, s 91.
- 29 Kim JS s 63; sitat Pete Ward, *Liquid Church*, Charlisle: Paternoster Press 2002.
- 30 Kim JS s 66.
- 31 Kim HSW s 23.
- 32 Kim HSW s 168f.
- 33 Kim HSW s 169.
- 34 Kim HSW s 170ff og JS s 247ff.
- 35 Jfr. Kim, Kirsteen (ed), *Reconciling Mission: The Ministry of Healing and Reconciliation in the Church Worldwide*, Delhi: SPCK 2005.
- 36 Særlig Kol 1,15–20; men også Rom 11,15.
- 37 2 Kor 5,18.
- 38 Fil 1,9. Jfr. også Rom 5,5 og 2 Tim 1,6ff og 2,7.
- 39 Joh 20,22; App 2.
- 40 Joh 3,5; 7,38f; Rom 5,5; 8,11; Gal 5,25; Sak 4,6. Jfr. *Confessio Augustana* 5, I artikkelen om det kirkelige embete som også benevnes *De Spiritu Sancto*: "Ved Ordet og sakramentene som midler blir Den Hellige Ånd gitt, han som virker troen, hvor og når Gud vil, i dem som hører evangeliet."
- 41 Ef 4,12.
- 42 2 Tim 1,9; Rom 8; Gal 5; Ef 6,12.
- 43 Hele kapittel 8 i Romerbrevet er på mange måter det paulinske *opus magnum* når det gjelder Åndens gjerning: Det begynner med kontrasten og oppfyllelsen i forholdet mellom Loven og Ånden, Åndens gjerning i den troendes liv, Ånden som Livets Ånd, og Ånden som sammen med skaperverket og Guds barn sukker etter forløsningen og fullendelsen i Kristus.

- 44 Ef 4,3-II med både Åndens enhet, Åndens gaver og Kristi fylde.
- 45 Apg 4,32ff; Hebr 12,1ff.
- 46 Jfr. både likheter og forskjeller i fortellingene om Paulus på Areopagos og i Efesos, Apg 17 og 19.
- 47 Kim JS ss 158ff referer til den indiske teologen Israel Salvanayagam som har en fascinerende utlegging av fortellingen i Apg 27-28 om Paulus' skipsreise, forliset og oppholdet på Malta som en mulig "model for interreligiøse relations".
- 48 Bl.a. både 2 Kor 5,18 og hele Rom 8.
- 49 Gal 5,22f; Rom 5,5.
- 50 Sal 104,30 og 143,10. Uttrykket *be'ærætz mishor* i Sal 143,10 er vanskelig å oversette. NO 1978 har: "Din gode ånd skal lede meg på jevne stier" og bygger etter mitt skjønn på en helt unødig tekstkorrektur (den leser *'orach/sti* i stedet for *'ærætz/land*). Engelske oversettelser sier "on level ground" eller "land of uprightness". Jeg har her gjengitt uttrykket med den oversettelse jeg mener er den mest sakssvarende: "i åpent sletteland".

Sammendrag

Med utgangspunkt i nyere bidrag til pneumatologien fra den katolske R. Cantalamessa, protestanten J. Moltmann og metodisten og missiologen K. Kim er artikkelens sikte å hente impulser til pastoral refleksjon om Åndens gjerning i vår norske kontekst. Det doble perspektiv på Åndens gjerning, både i kirken og i verden, utfordrer forkynnelse og veiledning med tanke på helhet i den kristnes liv og menighetens samvirke med sine omgivelser, også i økologisk og frigjøringssteologisk engasjement (del 1). I ekklesiologisk henseende og med referanse til den karismatiske fornyelse rettes søkelyset på Åndens gaver og utrustende gjerning i alle døptes liv og tjeneste (del 2). I møte med andre religioner og åndskrefter settes Åndens gjerning i skarpere relieff, og behovet for innsikt og å kunne bedømme Ånden og åndene understrekes: at Den hellige ånd virker sammen med Kristus og med forsoningen i Kristus som mål (del 3). Artikkelen avsluttes med forfatterens egne refleksjoner om Åndens betydning for prestens tjeneste og menighetens liv hos oss i dag.